

1984 ELLER FORSKNINGENS JANTELOV:

Store broder ser dig Uvidenhed er styrke

Af OLE TOGEBY

Direktoratet for de Videregående Uddannelser styrer direkte mod 1984: D. V. U. ser alt — uvidenhed er magt. Resultatet? De danske universiteter bliver anden eller tredierangs forskningsinstitutioner. Lektor ved Institut for nordisk Filologi på Københavns Universitet og medlem af det humanistiske fakultetsråd og dets budget- og forretningsudvalg, Ole Tøgeby, skriver i dagens kronik om de igangværende forsøg på at budgettere forskningen.

OVERSKRIFTEN til denne kronik består af de vigtigste slagord i det samfund som George Orwell i sin roman fra 1949 forestillede sig ville komme i 1984 — om to år. Det totalitære samfund hvor alle overvåges af et formynderisk bureaukrati og hvor det at tænke nye tanker er den største forbrydelse.

Undervisningsministeriets Direktorat for de Videregående Uddannelser (DVU) arbejder for tiden hårdt på at virkeliggøre denne fremtidsvision inden for sit specielle område: forskning og undervisning ved de højere uddannelses-

også at forskning altid har været forbundet med undervisning således at både undervisning og forskning på danske universiteter har kunnet hævde sig i forhold til udenlandske universiteter.

Men nu har embedsmændene i DVU, efter i 1975 at have fået besked på at effektivisere styringen af de videregående uddannelser, fået opbygget et system hvorefter forskning og undervisning budgetteres hver for sig, de har fået opbygget systemet til styring af undervisningen, og nu er de i gang med systemet til styringen af forskningen. Selv om undervisningsministeren og

DVU ved enhver given lejlighed benægter det, kan denne adskillelse af budgetterne for forskning og undervisning kun have én hensigt og én effekt: at der på nogle områder vil være folk der giver undervisning uden at forske, og på andre områder folk der forsker uden at give undervisning. Hvorfor skulle man ellers ønske at adskille budgetterne? Man sigter altså i DVU helt bevidst mod den tilstand som præger de dårligste og mest kritisable universiteter ude i verden, en tilstand hvor udtidsvarende og uanvendelig viden pumpes ind i studenternes af undervisningssejter, mens forskerne sidder i deres elfenbenstårne og udvikler teorier uden forbindelse med det samfund der omgiver dem. Uvidenhed er styrke.

SYSTEMET til styring af undervisningen er bygget således op at DVU først registrerer hvor mange studenter der ved hvert fakultet i landet består en eksamen, de såkaldte studietrinstilvækster. Så laver de en prognose over hvor mange eksaminer der med den samme gennemførelsesprocent og med det af DVU fastsatte optagelsestal vil komme om syv år. Så fastsætter de den såkaldte S/L-ratio, dvs. hvor mange lærere der på hvert fakultet skal væ-

re til hver student (eller rettere: studietrinstilvækst), og til sidst er det simpel købmandsregning at finde ud af hvor mange lærere og dermed penge det givne fakultet skal have om syv år og dermed om ét år. Sådan fungerer undervisningsbudgetmodellen. DVU har begrundet systemet med at det skulle gøre forholdene på de forskellige fakulteter gennemskuelige og sammenlignelige og beskriver det altid som et rent budgetteknisk fænomen.

Men sandheden er at budgetmodellen kun sænker et fedt slør af bortforklaring over tilfældige og vilkårlige beslutninger som foretages helt uden hensyn til forholdene ved undervisningen. På 1983-budgettet skulle DVU spare flere penge end det havde regnet med, og så satte det — uden nogen som helst særlig begrundelse — S/L-ratioen for det humanistiske fakultet i København op fra 13½ til 14½, dvs. 20 lærere færre til at undervise de samme 2500 studerende. Det kan man da kalde vilkårlighed.

Og sammenligneligheden forsvinder også helt i talmangien. Det humanistiske fakultet i København skal have en S/L-ratio på 14½. Det svarer med en normal studieordning med tre-fire eksamenfag om året til at hver lærer (som jo

kun underviser i den halve arbejdstid) skal befordre 30-40 studerende igennem eksamen i sin disciplin. Det lyder meget rimeligt med de forberedelse en lærer må have til sin undervisning — hver der er tale om at holdene fyldt op. Der findes imidlertid mange fag hvor der slet ikke er 30-40 studerende og måske kun to pr. årgang. På det humanistiske fakultet i København kan man nævne fag som tibetansk, indisk, egyptolog

Hvordan skulle to-fem lærere kunne producere 30-40 studietrinstilvækster hver når der kun er 10 studerende i alt? I andre fag skal de studerende have individuel vejledning for at kunne indstille sig til eksamen, det gælder fag som musik, psykologi, arkæolog

Hvordan skulle en lærer kunne producere 30-40 studietrinstilvækster når hver tilvækst kræver flere timer soloundervisning hver uge? Og hvordan skulle man i DVU kunne sammenligne de forskellige fakulteter i landet når man ikke tager hensyn til alle har kendskab til disse forhold men kun fastsætter et gennemsnitstal for S/L-ratioen? DVU ser alt — eller hvad?

Det værste ved undervisningsbudgetmodellen er dog det at den systematisk vil sænke det faglige niveau DVU registrerer nemlig kun

er dig styrke

1984: D. V. U. ser alt — uvidenhed
 vidrangs forskningsinstitutioner.
 t og medlem af det humanistiske
 skriver i dagens kronik om de

også at forskning altid har været forbundet med undervisning således at både undervisning og forskning på danske universiteter har kunnet hævde sig i forhold til udenlandske universiteter.

Men nu har embedsmændene i DVU, efter i 1975 at have fået besked på at effektivisere styringen af de videregående uddannelser, fået opbygget et system hvorefter forskning og undervisning budgetteres hver for sig, de har fået opbygget systemet til styring af undervisningen, og nu er de i gang med systemet til styringen af forskningen. Selv om undervisningsministeren og

re til hver student (eller rettere: studietrinstilvækst), og til sidst er det simpel købmandsregning at finde ud af hvor mange lærere og dermed penge det givne fakultet skal have om syv år og dermed om ét år. Sådanne fungerer undervisningsbudgetmodellen. DVU har begrundet systemet med at det skulle gøre forholdene på de forskellige fakulteter gennemskuelige og sammenlignelige og beskriver det altid som et rent budgetteknisk fænomen.

Men sandheden er at budgetmodellen kun sænker et fedt slør af bortforklaring over tilfældige og vilkårlige beslutninger som foretages helt uden hensyn til forholdene ved undervisningen. På 1983-budgettet skulle DVU spare flere penge end det havde regnet med, og så satte det — uden nogen som helst saglig begrundelse — S/L-ratioen for det humanistiske fakultet i København op fra 13½ til 14½, dvs. 20 lærere færre til at undervise de samme 2500 studerende. Det kan man da kalde vilkårlighed.

Og sammenligneligheden forsvinder også helt i talmanen. Det humanistiske fakultet i København skal have en S/L-ratio på 14½. Det svarer med en normal studieordning med tre-fire eksamenstimer om året til at hver lærer (som jo

kun underviser i den halve arbejdstid) skal befordre 30-40 studerende igennem en eksamen i sin disciplin. Det lyder meget rimeligt med den forberedelse en lærer må have til sin undervisning — hvis der er tale om at holdene er fyldt op. Der findes imidlertid mange fag hvor der slet ikke er 30-40 studerende og måske kun to pr. årgang. På det humanistiske fakultet i København kan man nævne fag som tibetansk, indisk, egyptologi. Hvordan skulle to-fem lærere kunne producere 30-40 studietrinstilvækster hver når der kun er 10 studerende i alt? I andre fag skal de studerende have individuel vejledning for at kunne indstille sig til eksamen, det gælder fag som musik, psykologi, arkæologi. Hvordan skulle en lærer kunne producere 30-40 studietrinstilvækster når hver tilvækst kræver flere timers solundervisning hver uge? Og hvordan skulle man i DVU kunne sammenligne de forskellige fakulteter i landet når man ikke tager hensyn til eller har kendskab til disse forhold, men kun fastsætter et gennemsnitstal for S/L-ratioen. DVU ser alt — eller hvad? Det værste ved undervisningsbudgetmodellen er dog det at den systematisk vil sænke det faglige niveau. DVU registrerer nemlig kun

de beståede eksaminer og tildele økonomiske ressourcer i forhold hertil. De registrerer altså ikke at der på universiteterne undervises og eksamineres en mængde studerende som ikke består eksamen — først og fremmest fordi de ikke får ordentlige økonomiske og sociale forhold, men må arbejde 30-40 timer ved siden af studierne og ofte bo elendig. Men vent bare til universitetslærerne har forstået at budgetmodellen virker således at fakultetet — lærernes egen arbejdsplads — mister 20-30.000 kr. hver gang en student dumper! Så kan det være at der slipper nogle flere igennem. Uvidenhed er styrke.

ULEMPERNE og skadevirkningerne ved systemet til styring af undervisningen er blevet påpeget over for DVU talrige gange, af universiteternes rektorer, af de styrende organer på universiteterne og af lærernes og studenternes organisationer. Forgæves. DVU har — uden at politikerne øjensynlig er klar over det — tromlet deres system igennem. Og nu sidder universiteterne i fælden.

Endnu værre bliver ulemperne og skadevirkningerne af det system som DVU vil gennemføre til styring af forskningen. Selv om det kaldes en

budgetteknisk model vil det betyde en ændring af forskningen så den bliver af lavere faglig standard, mindre kritisk, mere politisk opportunistisk og især mere ineffektiv og bureaukratisk.

På hvert institut på landets universiteter skal man hvert år lave en aktivitetsplan for de næste fire-fem år. Man skal altså spå om hvilke projekter hver enkelt forsker vil deltage i om 4-5 år, og beskrivelsen skal være så detaljeret, at man til den tid kan kontrollere om man har nået de resultater man planlagde. Dernæst skal der op igennem den pyramide der udgøres af institutter, fagråd, fakultetsråd, universiteter og DVU, ske, som DVU kalder det, en aggregering og koncentreret af informationssindholdet. Ellers bliver planerne for store til at DVU kan overkomme at læse dem. Men principielt skal hvert enkelt projekt altså indgå i DVUs forslag til finansloven. Dernæst skal der så ske en budgettering og prioritering af forslagene den omvendte vej, ned igennem pyramiden. Det er ikke meningen at der skal tages stilling til alle projekter hvert år, de såkaldte grundbudgetter skal ligge nogenlunde fast, det drejer sig om de penge der skal bruges til at opretholde mindstebemåningen, dvs. de ca. fem forsker-

re som er nødvendige for at man overhovedet kan tale om et forskningsmiljø inden for et fagligt område, f.eks. indisk og musik. De øvrige ressourcer — som efter DVU's plan skal komme til at udgøre op til 50% af midlerne — skal så budgetteres efter de før omtalte forskningsprogrammer. Det er midler til nye forskningsområder, til specielt dyre forskningsområder og til forskning som man vil prioritere på bekostning af andre. Ned igennem pyramiden skal der altså ske en stadig prioritering af de forskellige projekter i fakultetsrådene, i fagrådene og på institutterne. Til sidst — efter de fem års forløb — vil forskningsresultaterne så blive vurderet og danne grundlag for den videre prioritering mellem forskningsprogrammerne. Formålet med systemet er at de fordelende organer får tilstrækkelige oplysninger til at kunne fordele midlerne — som DVU skriver.

Problemet med denne budgetmodel er ikke at de folkevalgte politikere ønsker at styre forskningen ved at fordele de økonomiske midler derhen hvor der er mest brug for dem. Det ville være lykkeligt hvis de ville det. Problemet er at selve budgetteknikken vil få en uheldig indflydelse på forskningens indhold, samtidig med at selve

forskningsadministrationen vil sluge en stor del af forskningsmidlerne. Selve budgetteringsprocessen vil nemlig virke som en uskreven jantelov for forskningen, en jantelov som umærkeligt men effektivt vil dirigere forskningen ind i bestemte baner. Forskningens jantelov kan lyde således:

§ 1. *Forsk kun i de udmønstede problemer!* Forskerne skal være opmærksomme på kun at beskrive planer om at forske i problemer der er så store at de med garanti ikke kan blive løst. Tænk nemlig hvis man en dag løste kræftens gåde eller fik lavet en oversættelsesmaskine. Så skulle den forskningsaktivitet nedlægges. Det vil også være meget svært at forudse hvad man mere præcis vil forske i om fem år. Forskning er jo som at trænge ind i et land som ikke er kortlagt. Hvilket kort skulde man da beskrive den fremtidige rute på?

§ 2. *Forsk ikke i nogen nye problemer!* Systemet lægger op til at der for hvert nyt område der tages op, skal nedlægges et andet. Og hvem mener at det hun eller han laver er så uvæsentligt at det skal nedlægges? Modellen hviler på den helt forkerte opfattelse at et forskningsområde eller et forskningsprojekt er som en

afgrænset pakke som man kan åbne og undersøge. Sådan afgrænser forskningsområderne sig ikke i forhold til hinanden. De er snarere som strømmen i en flod, de bevæger sig ud og ind mellem hinanden, de har mange og skiftende berringsflader, og det er umuligt at forudse hvor gammelt stof vil være i de nye sammenhænge. Inden for mit eget fag, dansk sprog og litteratur, har f.eks. de historiske perspektiver været nedtonet til fordel for strukturalistiske og sociologiske indfaldsvinkler. Men de historiske områder er heldigvis ikke blevet nedlagt, og derfor kan det historiske perspektiv nu i disse år dukke op i nye og bredere sammenhænge.

§ 3. *Udgå samarbejde på tværs af institutter!* Kun ved at holde antallet af medarbejdere på et institut eller en afdeling nede på fem forskere, kan man være sikker på at få alle personer lønnet over den faste grundbevilling så man slipper for rotteraset om de flydende programbevillinger.

§ 4. *Ingen grundforskning!* Forskning der beskæftiger sig med erkendelsens grundlag og som på lang sigt kan skabe helt nye måder at ansue verden på, vil hurtigt forsvinde i budgetsystemet. Der vil jo ikke på få år kunne foreligge rapporter spækket med resul-

tater som kan få de bevilgende myndigheder til at bevillige endnu et par år inden for det område. Derimod skal man forske i de emner som det til enhver tid er opportunt at forske i, emner hvor man med garanti kan få et eller andet resultat som kan fylde en god tyk rapport — gerne med mange tabeller og præcise målinger som ingen har lavet på lige det område tidligere.

§ 5. *Intet engagement hos forskeren!* Det vil ikke kunne betale sig for en forsker med liv og sjæl at gå ind i et projekt i hele sin forskningsstid. Hvis det bliver et af de projekter som ikke nyder støtte højere oppe i pyramiden, er man som forsker ude. Nej, man skal spille på flere små lodder samtidig. Gives der ikke bevilling til det ene projekt, så gør der nok til det andet og så klarer man sig.

§ 6. *Mange maskiner!* De naturvidenskabelige fakulteter har kunnet det længe, men med edb kan også de humanistiske fakulteter være med: det gælder om at anskaffe så mange maskiner som muligt. Er de nemlig købt og betalt, ville det jo være en total fejlinvestering ikke at sætte nogle forskere til at bruge disse maskiner. Som forsker skal man nok få sin bevilling så længe ens maskine skal afskrives. Og man kan jo altid finde

på et eller andet at regne ud med f.eks. edb: hvor mange procent adverbier er der i sproget hos folk fra Fanø og den slags.

§ 7. *Ingen forskningsresultater som ikke kunne forudses!* Det bliver noget af en balancegang både at forudse hvad man vil forske om fem år og at få resultater som berettiger én til næste forskningsbevilling. Men hvis man kun undersøger hvad man ved i forvejen i store træk, og så undersøger det i nogle detaljer, som ingen har gjort tidligere, så skulle man kunne klare sig. Det ville være alt for risikabelt at undersøge noget hvor man slet ikke havde nogen anelse om resultatet. Tænk hvis man ikke nåede et præsenterbart resultat. Så kom man ud i den kolde sne. Nej, den med adverbier hos Fanøboer er god. De har selvfølgelig lige så mange adverbier som alle andre, men den tredje decimal kender vi ikke, og den kan stå i rapporten.

§ 8. *Hellere administrere forskningen end at forske!* Risikoen for den enkelte forsker for ikke at få sit forskningsprojekt godkendt kan komme ret stor. Vil man derfor være sikker på at være ansat, kan det givetvis betale sig at blive en af dem der skal beskrive, aggregere, koncentrere forskningsplanerne

og fordele forskningsmidlerne. Dem skal der nemlig bruges mange af. For øjeblikket bruger de faste videnskabelige medarbejdere principielt i gennemsnit 10 pct., i realiteten snarere 15 pct., af deres arbejdstid på at administrere — især undervisningen. Af de ca. 450 videnskabelige medarbejdere på det humanistiske fakultet i København bruges ca. 50 til administration. En forskningsstyring vil sikkert betyde at ca. 50 mennesker mere må sættes af til administration — for slet ikke at tale om alle dem der skal ansættes i DVU. Det vil være en sikker levevej at lade sig vælge ind i de organer der administrerer det nye forskningsstyringsystem.

SOM MAN kan se styrer DVU direkte mod 1984: DVU ser alt — uvidenhed er magt. De reducerer med sikker hånd de danske universiteter til anden- eller tredjerangs forskningsinstitutioner. Og de ved at de gør det. I Sverige har man i mange år haft et system som i mangt og meget kan sammenlignes med det DVU foreslår. Det er derfor de foreslår det. Men undersøger man så hvordan det svenske system har virket og virker, så bekræftes ens mest bange anelser. Flere forskningspolitiske aktører og kommen-

afgrænset pakke som ikke kan åbne og undersøge. Sådan afgrænser forskningsområderne sig ikke i forhold til hinanden. De er snarere som strømmen i en flod, de bevæger sig ud og ind mellem hinanden, de har mange og skiftende berøringsflader, og det er umuligt at forudse hvor gammel stof vil være i de nye sammenhænge. Inden for mit eget fag, dansk sprog og litteratur, har f.eks. de historiske perspektiver været nedtonet til fordel for strukturalistiske og sociologiske indfaldsvinkler. Men de historiske områder er heldigvis ikke blevet nedlagt, og derfor kan det historiske perspektiv nu i disse år dukke op i nye og bredere sammenhænge.

§ 3. *Undgå samarbejde på tværs af institutter!* Kun ved at holde antallet af medarbejdere på et institut eller en afdeling nede på fem forskere, kan man være sikker på at få alle personer lønnet over den faste grundbevilling så man slipper for rotteræsset om de flydende programbevillinger.

§ 4. *Ingen grundforskning!* Forskning der beskæftiger sig med erkendelsens grundlag og som på lang sigt kan skabe helt nye måder at anskue verden på, vil hurtigt forsvinde i budgetsystemet. Der vil jo ikke på få år kunne foreligge rapporter spækket med resul-

de myndigheder til at bevilge endnu et par år inden for det område. Derimod skal man forske i de emner som det til enhver tid er opportunt at forske i, emner hvor man med garanti kan få et eller andet resultat som kan fylde en god tyk rapport — gerne med mange tabeller og præcise målinger som ingen har lavet på lige det område tidligere.

§ 5. *Intet engagement hos forskeren!* Det vil ikke kunne betale sig for en forsker med liv og sjæl at gå ind i et projekt i hele sin forskningstid. Hvis det bliver et af de projekter som ikke nyder støtte højere oppe i pyramiden, er man som forsker ude. Nej, man skal spille på flere små lodder samtidig. Gives der ikke bevilling nok til det ene projekt, så gør der nok til det andet og så klarer man sig.

§ 6. *Mange maskiner!* De nationale universitetskabelige fakulteter har kunnet det længe, men med edb kan også de humanistiske fakulteter være med: det gælder om at anskaffe så mange maskiner som muligt. Er de nemlig købt og betalt, ville det jo være en total fejlinvestering ikke at sætte nogle forskere til at bruge disse maskiner. Som forsker skal man nok få sin bevilling så længe ens maskine skal afskrives. Og man kan jo altid finde

midlerne. Dem skal der nemlig bruges mange af. For øjeblikket bruger de faste videnskabelige medarbejdere principielt i gennemsnit 10 pct., i realiteten snarere 15 pct., af deres arbejdstid på administrative — især undervisnings- Af de ca. 450 videnskabelige medarbejdere på det humanistiske fakultet i København bruges ca. 50 til administration. En forskningsstyring vil sikkert betyde at ca. 50 mennesker mere må sættes af til administration — for slet ikke at tale om alle dem der skal ansættes i DVU. Det vil være en sikker levevej at lade sig vælge ind i de organer der administrerer det nye forskningsstyringsystem.

SOM MAN kan se styrer DVU direkte mod 1984: DVU ser alt — uvidenhed er magt. De reducerer med sikker hånd de danske universiteter til anden- eller tredje rangs forskningsinstitutioner. Og de ved at de gør det. I Sverige har man i mange år haft et system som i mangt og meget kan sammenlignes med det DVU foreslår. Det er derfor de foreslår det. Men undersøger man så hvordan det svenske system har virket og virker, så bekræftes ens mest bange anelser. Flere forskningspolitiske aktører og kommen-

A. Elzings og B. Wittrock, har netop vist hvorledes det centraliserede forskningsbudgetteringsystem 'udtynder grundforskningen, sætter de kvalitetsfremmende mekanismer ud af spil, undertrykker kritisk forskning og fremmer opportunt forskning af kortsigtet art, samt leder til en bureaukratisering af universiteter og læreanstalter' (Rune Premfors: Sektorsforskningens anvendning, FoU for højskolan, 1982:1 (min oversættelse)). Svenskerne arbejder nu netop på at komme bort fra det alt for centraliserede system. Planløshed i forskningen er ikke nogen fordel. Men denne model for styring af undervisning adskilt fra forskning er værre. Det er ikke noget problem hvis politikerne ville styre forskningen og opprioritere bestemte brede områder, også eventuelt på bekostning af andre. Problemet er at politikerne embedsmænd i bedste George Orwell-stil vil til at lege Store Broder. Selvfølgelig overvågningsystem og styringsapparat som de tænker sig, vil — helt uafhængigt af hvilke områder der måtte blive prioriteret i det — i sig selv have en meget mærkbar og skadelig virkning på forskningens emner og arbejds-

SEN er i sig selv en styring. I forskernes fællesskab og i den politiske og kulturelle offentlighed sker der en bestandig sortering og prioritering af hvad der er godt og overbevisende og hvad der er dårligt og urelevant. En af de indsigter som man vandt i forbindelse med studenterrørret i 1968 var netop at der ikke findes værdifri forskning som man så kan vælge at støtte eller ej. Al forskning er i sig selv et valg af hvad der er væsentligt i den givne samfundsmæssige situation. Al forskning er valgt og dermed partisk. Den måde forskning styres på er ved kritik fra andre forskere, ved den modtagelse forskningen får i samfundet, dels i produktionen, dels i den offentlige debat. Hver enkelt forskers to-årige forskningsplan kan ikke styres administrativt. Prøver man på det, slår man forskningen bevidst ned. Det forekommer også som en uhyggelig følge af Parkinsons lov at DVU i tider hvor der skal spares overalt på de statslige udgifter, planlægger et styringssystem som vil medføre en enorm udvidelse af bureaukratiet — ikke mindst i DVU selv. Lad os dog bruge pengene til at forske for.

OLE TOGEBY